

Siedemnastowieczni modni kawalerowie z kolekcji form piernikowych Muzeum Okręgowego w Toruniu.

opr. Maria Gessek

fot. obiektów z Muzeum Okręgowego
Krzysztof Deczyński

W kolekcji form
piernikowych pochodzących
z warsztatu rodziny Weese
znajduje się kilka pięknie
wyrzeźbionych form
ukazujących bardzo wiernie
modne barokowe stroje.
Twórcy nie tylko oddali
ogólny wygląd modnej
sylwetki, ale także
skoncentrowali się na
dokładnym oddaniu detali.

Kawaler z mieczem,
I połowa XVII wieku,
Muzeum Okręgowe w Toruniu

Postaramy się
przeanalizować
po kolei
poszczególne
elementy stroju.
Zacznijmy od
kaftana zwanego
*pourpoint lub
doublet*.

Kaftan, który występuje na formie piernikowej jest zmodyfikowanym XVI wiecznym –**wamsem** zaczerpniętym z mody hiszpańsko-niemieckiej. Był on lekko watowany, dopasowany w talii z doszytą baskiną (doszywana w talii dolna część kaftana), z długimi rękawami. Na ramionach wams poszerzano watowanymi wałkami albo doszytymi wąskimi „skrzydełkami” w miejscu wszycia rękawów. Z przodu był rozcięty i zapinany na guziki.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ensemble_de_gravures_de_costumes_des_Pays-Bas_du_XVIe_si%C3%A8cle.f14.jpg

Sztywny wams hiszpańsko - habsburski zmienił się pod wpływem wzorców panujących na dworze francuskim. W latach dwudziestych kaftan rozcięty z przodu z rzędem drobnych guzików miał coraz bardziej podwyższony stan i coraz większą baskinę. **Rękawy i przód kaftana ozdabiano długimi nacięciami ukazującymi koszulę.** Ramiona w dalszym ciągu poszerzano przez „skrzydełka” bądź wątki.

Francuski doublet, 1620 r.,
Metropolitan Museum of Art.

Na formie
piernikowej
widzimy kaftan
dopasowany w
górnej części, na
ramionach
poszerzony
„skrzydełkami”,
z dużą baskiną oraz
z długimi
nacięciami na
rękawach i klatce
piersiowej, spod
których widać
koszulę.

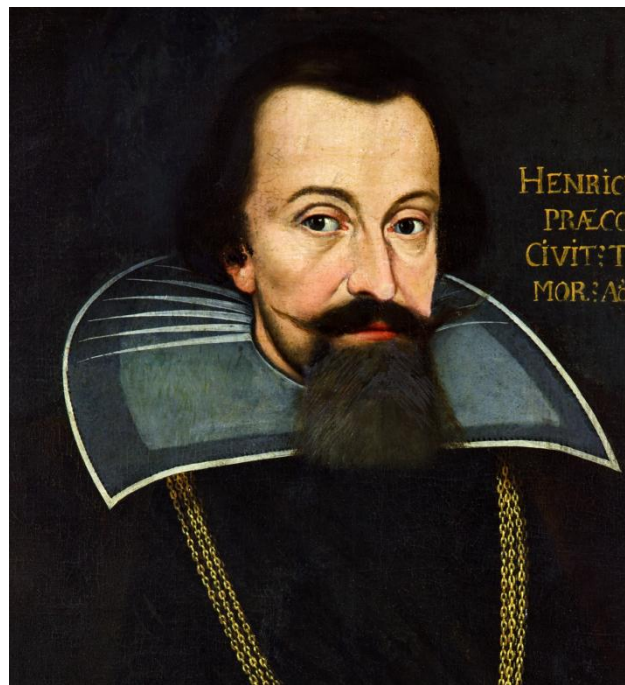
W zbiorach toruńskiego muzeum zachowała się miniatura z lat 20. XVII w. namalowana na miedzianej blasze przedstawiająca najprawdopodobniej Piotra Jaenichiusa. Przyjechał on po studiach medycznych za granicą do Torunia, gdzie objął stanowisko lekarza miejskiego. Zmarł młodo w 1629 r. w czasie epidemii dżumy. Na portrecie widzimy mężczyznę w modnym w tym czasie kaftanie z pionowymi rozcięciami, dzięki którym widać białą koszulę. Pourpoint posiada także poszerzone ramiona skrzydełkami.

**Leżące na ramionach
kołnierze zostały
ozdobione koronką.**

W pierwszej połowie XVII wieku mężczyźni i kobiety nosili różnorodne kołnierze. Obok renesansowych kryz, znanych od XVI w. do połowy XVII w. noszono także wysokie kołnierze podobne do rozpostartych wachlarzy z tyłu głowy. Były one, tak jak duże kryzy, oparte na stelażach wykonywanych często z pozłaczanych drucików, do których przyszywano białe lekko przezroczyste płócienko. Od lat 20. coraz bardziej modne stawały się białe kołnierze leżące na ramionach.

Trzy obrazy toruńskie: Marcin Mochinger, ok.1600, Henryk Strobant Młodszy, ok.1625, Piotr Jaenichius, 1629 r., Muzeum Okręgowe w Toruniu

Kawaler na toruńskiej
formie ma dosyć duży,
leżący na ramionach
kołnierz wykończony
koronką.

Płócienne kołnierze ozdobione koronką, Szwecja, 1620 r.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Detalj,_pipkragen_-_Livrustkammaren

Dzięki pojawieniu się kołnierzy leżących na ramionach, w przeciwieństwie do uniesionych kryz i wachlarzowatych kołnierzy, zmieniały się fryzury. Panowie zaczęli nosić długie, ufryzowane włosy do ramion. Wielką wagę również przykładali do formowania wąsów i bród. W modzie były różne rodzaje wąsów i bród, których uformowanie wymagało dużych umiejętności. Golibrodowie używali różnych brzytw, specjalne małe żelazka, pomady, perfumowany воск, olejki zapachowe...

Nasz kawaler piernikowy na długie pofalowane włosy do ramion oraz spiczastą bródkę i długie podwinięte ku górze wąsy.

W okolicy bioder w męskich kaftanach znajdował się ciąg dziurek, przez które przeciągano taśmy z metalowymi końcówkami, służące do przytrzymania spodni oraz dekoracyjne wstążki. Oprócz koronek barokowe stroje były ozdabiane wstążkami oraz pasmanteryjnymi taśmami.

Fragment

Bartłomiej Strobel, Uczta u Heroda, około 1630-1633 r.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Bart%C5%82omiej_Strobel

Doublet, Anglia 1625-1630 r.

Victoria&Albert Museum

<http://collections.vam.ac.uk/item/O137746/doublet-unknow>

*Spod kaftana
zwisają długie
tasiemki z
metalową
końcówką.*

Panowie nosili luźne spodnie, sięgające za kolana. W górnej części były one nieco szersze niż na dole, za kolanami ściągnięte podwiązką podtrzymującą pończochy.

Tomas den Keyser, Portret ojca i syna, 1631 r.

[wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Father_and_Son_by_Thomas_de_Keyser%2C_Norton_Simon_Museum.JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_Father_and_Son_by_Thomas_de_Keyser%2C_Norton_Simon_Museum.JPG)

Na piernikowym wizerunku nasz kawaler został ukazany w spodniach za kolana, ściągniętych na dole ozdobną podwiązką, której końce zwisają z tyłu łydki. Tkaninę spodni udekorowano bardzo modnym w XVI wieku wzorem uzyskanym przez nacinanie materiału tzw. rzeźanie.

Na portrecie przedstawiono chłopca w żółtym kaftanie (wamsie) z ozdobnymi nacięciami.

Anton Möller, Portret chłopca, być może syna burmistrza Schachmanna, 1596 r.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anton_M%C3%B6ller_Portrait_Boy.jpg

Barokowe stroje były obficie dekorowane. Oprócz naszywanych jedwabnych taśm chętnie ozdabiano je taśmami z ornamentami wykonanymi z metalowych nici: złotych, srebrnych. Również duża ilość guzików zdobiła ubrania.

Doublet, Europa, ok.1580
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/83202>

Doublet, Europa,
ok.1580
[https://www.metmuseum.
org/art/collection/search/8
3202](https://www.metmuseum.org/art/collection/search/83202)

Kaftan i spodnie tworzą komplet ozdobiony taśmami wykonanymi przez pasamoników. Po polsku nazywano ich „ozdabiaczami”. Za pomocą różnych technik włókienniczych wykonywali taśmy, wstążki, frędzle, chwasty.

Przód kaftana
oraz boki
spodni obszyto
rzędami
małych
guzików.

Dodatki do stroju

Malowniczy strój dopełnia fantazyjnie nałożony **kapelusz** z szerokim rondem, małą główką i strusim piórem.

Jednym z ważniejszych akcesoriów stroju od czasów średniowiecza były **rękawiczki**. Posiadały one różne znaczenia. Były symbolem prawa i władzy. Noszenie pięciopalcowych rękawiczek było przywilejem szlachty. Mogły także kojarzyć się z honorem, lojalnością polityczną oraz z miłością. W czasach nowożytnych były one pięknie zdobione haftami i metalowymi koronkami.

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:1620s_fashion#/media/File:Handschoen_v

Rękawice z 1620 r. z białej skórki z mankietami ozdobionymi złotą koronką i wielobarwnym haftem jedwabnymi i złotymi nićmi oraz cekinami.

Rękawice z 1620 r. z haftowanym mankietem.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Handskar_fr%C3%A5n_1620_-_Livrustkammaren_-_81650.tif

Toruński rajca
trzyma w dłoni
rękawice. Widoczny
jest tylko mankiet
rękawicy z czarnym
haftem.

Fragment obrazu:
Bartłomiej Strobel młodszy,
Mikołaj Hübner, 1644 r.
Muzeum Okręgowe w Toruniu

**Rękawice z długimi mankietami zakończonymi trójkątnymi
ząbkami.**

Trzewiki XVII wieczne

posiadały zapięcie wysoko na podbiciu. Miejsce zapięcia często ozdabiano rozetami lub kokardami. Tył buta był podniesiony na **obcasie**, który był najbardziej charakterystyczną cechą XVII-wiecznego buta.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Shoes_MET_1973.114.3ab_F.jpg

W XVII wieku zmiany mody następowały coraz szybciej. Około lat czterdziestych ubiór stracił sztywną formę, stawał się coraz wygodniejszy. Kaftan w górnej części był dopasowany. Góra kończyła się na wysokości znacznie podwyższonego stanu; dalej się rozszerzała.

Rękawy, długie, bądź krótkie, posiadały jedno rozcięcie.

Forma piernikowa, *Kawaler z laską i psem*,
II połowa XVII, Toruń, pochodzi z fabryki
Gustawa Weese,
Muzeum Okręgowe w Toruniu

Bartłomiej Strobel
młodszy, Martin
Opitz, 1636 r.

Biblioteka Polskiej Akademii
Nauk w Gdańsku,
[https://commons.wikimedia.o
rg/wiki/File:Painting_of_Marti
n_Opitz_by_Bartholom%C3%
A4us_Strobel.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Painting_of_Martin_Opitz_by_Bartholom%C3%A4us_Strobel.jpg)

Kaftan z podwyższonym stanem, rękaw przecięty tylko w jednym miejscu, widoczny duży fragment koszuli.

Zaniechano sznurowania **spodni** do kaftana. Udoskonalony krój ułatwiał utrzymanie się spodni na biodrach. Były one luźne, za kolana, nazywano je pludrami.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dr%C3%A4kt_i_gr%C3%A5rips_-_Livrustkammaren_-_29971.tif

Luźne **spodnie** są zakończone frędzlami. Ozdobne podwiązki podtrzymują **pończochy**. Ten fragment formy wiernie odzwierciedla rzeczywiste podwiązki. Były one udrapowane z szerokiej, zakończonej koronką wstążki, uformowanej na kształt rozety przypominającej główkę sałaty, ciąg dalszy wstążki był luźno spuszczone na dół.

Był to czas największego tryumfu podwiązki, niesłychanie bogatej, często przystrojanej złotą lub srebrną koronką.

Podwiązka, fragment, W. de Gesset, Portret Księcia Janusza Radziwiłła, 1632 r.

https://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:Bailly_Janusz_Radziwi%C5%82%C5%82.jpg

Rzeźbiarz, oprócz bogatych podwiązek, zaznaczył charakterystyczny element konstrukcyjny ówczesnej dzianej pończochy na wewnętrznych kostkach nóg. Stopy mężczyzny są tak ustawione, że widzimy akurat tę część nogi. Rzemieślnicy modelując kształt pończochy wstawiali w okolicach kostki trójkątne kliny. Również miejsce wokół kostek najczęściej było dekorowane. Na naszej formie piernikowej widzimy trójkątne wstawki podkreślone linią oraz zakończone trójliściem.

W tym okresie jedwabne, dziane pończochy były oznaką przynależności do elitarnych grup społeczeństwa. Ubożsi nadal nosili pończochy szyte z sukna bądź płótna.

Jedwabne pończochy z ozdobnym haftem, 1620 r.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Silkestrumpa_-_Livrustkammaren_-_27228.tif